

Sfântul Fotie cel Mare

Cel întru sfinți părintele nostru Fotie cel Mare (Fotios/Photios în greacă Φωτιος sau Fotius/Photius în stil latinizant), Patriarh al Constantinopolului (între 858-867 și 877-886) este considerat ca unul dintre cei mai mari ierarhi constantinopolitani. Pomenirea sa se face pe 6 februarie.

Sfântul Fotie a fost condamnat la Sinodul tâlhăresc din 869-870, dar al IV-lea Sinod de la Constantinopol a stabilit reșezarea sa pe tronul patriarhal. Deși a fost acuzat că a provocat „Schisma fotiană”, a fost recunoscut ca un mare făcător de pace al acelei perioade. S-a împăcat cu patriarhul Ignatie (cel care de altfel l-a recomandat ca succesor la moartea sa, în 877).

Părinții lui Fotie erau creștini evlavioși și bogați. Tatăl său era funcționar la Curtea imperială, cu rangul de „Paznic al Împăratului și al Palatului”. Era o familie iconodulă, care venera icoanele, dar cum împăratul în funcție era iconoclast, împotriva folosirii icoanelor în Biserică, aceștia au fost exilați pe vremea când Fotie avea doar 7 ani, averea le-a fost confiscată, iar ei au fost în cele din urmă martirizați. Fotie vorbește despre patriarhul Tarasie ca despre „unchiul său după tată”[1]. Era înrudit și cu cu Patriarhul Ioan al VII-lea Grămăticul. Era cunoscut ca o persoană înclinată spre o viață de liniște și rugăciune și spre monahism. Scriitorii bizantini amintesc că împăratul Leon al VI-lea l-a numit odată, la mânie, pe Fotie „față de khazar”, dar nu se știe dacă era doar o insultă sau o aluzie la originea lui etnică.

Imediat ce și-a terminat propria educație, Fotie a început să predea gramatica, retorica, teologia și filosofia. Calea spre viața publică i-a fost probabil deschisă (după una din surse) de căsătoria fratelui său Serghie cu Irina, una din surorile împărătesei Teodora a II-a. La moartea soțului ei Teofil în 842, Teodora, o fermă iconodulă, devenise regentă a imperiului. Fotie a devenit căpitan al gărzii și mai târziu prim secretar imperial (prōtasēkrētis). În anul 855, la vârsta de 35 de ani, Fotie era recunoscut pentru abilitățile sale politice, astfel că a fost trimis ca ambasador la califul Persiei, la Bagdad, fiind însărcinat să negocieze sfârșitul persecutării creștinilor pe teritoriile musulmane.

Primul patriarhat

Disensiunile între Patriarhul Ignatie al Constantinopolului și Cezar Bardas (Vardas), unchiul tânărului împărat Mihail al II-lea, provocate de relația ilicită a lui Bardas cu fina lui și de alte practici morale problematice ale acestuia au dus la promovarea lui Fotie la rangul patriarhal. Ignatie a fost arestat și exilat în insula Terebynthia în 858, demisionând. Fotie, un mirean, a fost hirotonit preot și mai apoi episcop în doar șase zile, apoi întronizat ca patriarh. A încercat să se împotrivească acestei numiri, dorindu-și o viață mai liniștită. Era poate cel mai mare erudit al vremii sale și era văzut ca fiind dincolo de orice suspiciune întrucât se opunea ferm partidei iconoclaste care provocase moartea părinților săi.

La câteva luni după exilarea acestuia, câțiva dintre susținătorii lui Ignatie s-au reunit în Biserica Sfânta Irina din Constantinopol, plănuind restabilirea acestuia pe tronul patriarhal. Au făcut apel la papa Nicolae I, încercând să discrediteze numirea rivalului său Fotie. Scrisoarea a fost semnată de șase mitropoliți și cincisprezece episcopi; câțiva monahi erau de asemenea de partea lui Ignatie și au făcut parte din delegația care a călătorit până la Roma, deși Ignatie demisionase de bunăvoie. Susținătorii lui Ignatie au fost primiți de Papa Nicolae I care dorea să-și reafirme autoritatea asupra Bisericii din Răsărit. El reușise deja să-și subordoneze cu succes întreaga Biserică din Occident și dorea să obțină aceeași autoritate și în Răsărit.

Fotie a întrunit un sinod în Biserica Sfinților Apostoli în 859, pentru a pune capăt controverselor din jurul numirii sale. Acest sinod a ajuns la concluzia că Ignatie nu ajunsese pe tronul patriarhal în mod legal, nefiind ales de un sinod, ci fusese numit de împărăteasa Teodora. Din nefericire, Cezar Bardas, dorind să se răzbune pe opoziția lui, l-a trimis pe Ignatie în exil obligatoriu pe insula Mytilene și i-a persecutat pe unii dintre susținătorii acestuia, în ciuda protestelor ferme ale lui Fotie. Papa Nicolae I considera că numirea avea nevoie de consimțământul Romei și a obiectat la faptul că Fotie, un mirean, ajunsese pe tronul patriarhal, deși existau precedente în acest sens atât în Biserica occidentală cât și în cea răsăriteană. El a cerut totodată ca bizantinii să restituie Romei teritoriile Calabriei și Siciliei.

În anul 861, cu acordul lui Fotie, împăratul Mihail convoacă un sinod general în Biserica Sfinților Apostoli, sinod care avea să fie cunoscut ca Sinodul I-II. Papa a fost invitat și și-a trimis delegații la sinod, cu instrucțiuni să investigheze alegerea lui Fotie în raport cu canoanele și să ceară ca sudul Italiei și provincia Illyricum să fie atribuite Romei. Sinodul a ratificat hotărârile Sinodului al VII-lea Ecumenic care condamnau iconoclasmul. Fotie era recunoscut ca patriarh canonic și legal. Delegația occidentală a acceptat legalitatea numirii lui Fotie. Ignatie s-a prezentat înaintea sinodului și a fost depus.

Când delegații s-au întors la Roma, iar Papa a descoperit că pretențiile sale teritoriale nu fuseseră luate în considerare, și-a excomunicat propriii delegați și a întrunit la Roma în 863 un sinod în care l-a depus și excomunicat pe Fotie, declarând numirea sa necanonică, alegând să-l recunoască în continuare drept patriarh legitim pe Ignatie.

Conflictul între Roma și Constantinopol a ajuns la apogeu. Fotie nu apăra doar autonomia Bisericii răsăritene, ci și interese vitale ale Imperiului. Cu susținerea integrală a împăratului Mihail al III-lea, el îi trimite papei o scrisoare cerându-i să-și retragă hotărârea cu privire la Fotie. În anul 867 s-a ținut un sinod la care au participat peste o mie de clerici. Sinodul l-a excomunicat pe Nicolae I, a condamnat pretențiile papei la primat în Biserică, intervențiile sale în Bulgaria, precum și inovația adaosului Filioque la Crez. Atât scrisorile lui Nicolae cât și cele ale lui Fotie au fost citite în sinod. Situația a fost complicată o dată în plus de pretenția papei de a avea autoritate asupra întregii Biserici, precum și de disputa înconjurând jurisdicția asupra Bulgariei de curând convertite la creștinism. Sinodul declară ilegală interferența latinilor în problemele Bisericii răsăritene. Împăratul german Ludovic al II-lea a fost chemat să intervină pentru a-l depune pe papa Nicolae, însă moare în același an.

În vremea aceea, în Răsărit erau doi împărați, Mihail al II-lea și Vasile I. Mihail încearcă să îl omoare pe Vasile, dar acesta, aflând despre complot, îl ucide pe Mihail. Fotie refuză să accepte uciderea lui Mihail și nu îl lasă pe Vasile să ia Sfânta Împărtășanie într-o zi de praznic. Furios, Vasile îl închide pe Fotie într-o mănăstire.

Această stare de fapt se schimbă odată cu asasinarea lui Cezar Bardas, protectorul lui Fotie și a împăratului Mihail în 867 de către coîmpăratul Vasile I Macedoneanul, care uzurpă tronul. Fotie este depus din treapta de patriarh, mai degrabă pentru că Vasile Macedoneanul dorea să se alieze cu papa și cu împăratul roman decât pentru că Fotie fusese protejatul lui Mihail și al lui Bardas. Fotie a fost înlăturat din tronul patriarhal și exilat (aproximativ în septembrie 867), iar Ignatie e reinstalat pe 23 noiembrie. În timpul celui de-al doilea patriarhat al său, Ignatie a continuat în mare direcțiile de acțiune urmate de Fotie. Acest lucru pare să fi îmbunătățit relațiile dintre cei doi, iar în preajma anului 876 Fotie a fost rechemat la Constantinopol, fiindu-i încredințată educația fiilor împăratului; el devine totodată sfetnic (consilier) al lui Ignatie, care avea să-l recomande drept succesor al său. La moartea acestuia în 877, Fotie, după împotrivirea de cuviință în asemenea situații, este reșezat pe tronul patriarhal.

Al doilea patriarhat

Fotie obține de această dată recunoașterea formală a întregii lumi creștine la un sinod întrunit la Constantinopol în noiembrie 879. Legații papei Ioan al VIII-lea participă la sinod, recunoscându-l pe Fotie drept patriarh, o concesie pentru care papa a fost foarte aspru criticat în Occident. Patriarhul a rămas ferm pe poziții cu privire la principalele puncte de dispută între răsăriteni și occidentali, anume asupra necesității de acere iertare papei, de a ceda acestuia jurisdicția asupra Bulgariei, precum și în problema introducerii lui „Filioque” în Crez. În cele din urmă, Fotie refuză să ceară iertare sau să accepte „Filioque”, legații papali mulțumindu-se doar cu cedarea în favoarea Romei a jurisdicției asupra Bulgariei. Dar și această din urmă concesie a rămas doar nominală, întrucât revenirea Bulgariei la ritul bizantin în 870 o transformă într-o Biserică autonomă. Fără acordul țarului Boris I al Bulgariei, papalitatea nu avea să-și poată pune în aplicare pretențiile jurisdicționale asupra acestui teritoriu.

În timpul altercațiilor între Vasile I și moștenitorul acestuia, Leon al VI-lea, Fotie ia partea împăratului în funcție, astfel că la moartea lui Vasile, când Leon devine împărat principal (Augustus), acesta îl depune pe Fotie și îl exilează, deși patriarhul îi fusese profesor. Fotie a fost trimis în exil la mănăstirea Bordi, în Armenia. Despre ultima perioadă a vieții lui Fotie nu se știe nimic. Nu s-a păstrat nici o scrisoare a sa din această perioadă. Data precisă a trecerii sale la Domnul nu este cunoscută, dar în general este acceptată data de 6 februarie 893.

Fotie a fost unul dintre principalii apărători ai poziției răsăritene în disputele cu papa de la Roma. Viața sa virtuoasă și talentul, ba chiar geniul său, precum și vastele sale capacități intelectuale au fost universal recunoscute. Chiar papa Nicolae I îl considera a fi un om cu „mari virtuți și cunoștințe universale”.

Tropar (glasul al IV-lea):

Următor al căilor Apostolilor și învățător al lumii, Sfinte Fotie, roagă-L pe Domnul tuturor să dăruiască pace lumii și sufletelor noastre mare milă!

Condac (glasul al VIII-lea):

Far călăuzitor al Bisericii, de Dumnezeu insuflat călăuzitor al ortodocșilor, încununat ești acum cu florile cântării, harfă a dumnezeieștilor cuvinte ale Duhului, preaputernic dușman al ereziei, către care strigăm: "Bucură-te, prea cinstite Fotie!"